

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ПОЛІССЯ РІВНЕНЩИНИ

THE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF THE ECOLOGICAL TOURISM OF THE POLISSY OF THE EQUALITY

У статті розкривається сутність концепту «екологічний туризм». Розглянуто специфічні характеристики екологічного туризму, на відміну від природничого, пригородницького, спортивного, зеленого або сільського. Визначено, що базовою відмінністю є те, що в екологічному туризмі повною мірою реалізуються завдання екологічних освіти та виховання, а також досягається розвиток та плекання гуманістичного складника особистості. Подається загальна характеристика екотуристичного потенціалу Волинського Полісся. Зокрема, з'ясується, що Рівненський природний заповідник є однією з найбільш самобутніх природних зон, тому включення його об'єктів до маршрутів регіонального юнацького екологічного туризму має як екологічний та оздоровчий, так і виразний навчально-виховний аспект. Визначено, що завдяки своїй віддаленості від обласного центру та інших населених пунктів, а також відсутності прямого під'їзду до території заповідника природа в Рівненському природному заповіднику зберігається в непорушному стані, тому його можна вважати кращою рекреаційною зоною Західної України. Ідентифіковано екологічний, оздоровчий, виховний та пізнавальний аспекти екологічного туризму. На прикладі діяльності еколого-просвітницького центру розглянуто інструменти впливу екологічного туризму на формування екологічної свідомості молоді, зокрема визначено такі ключові елементи, як навчальні екскурсії, тематичні уроки в освітніх закладах, систематичні заняття з молодшими школярами за програмою формування екологічної культури учнів початкових класів «Екохвилінка», керівництво науковими роботами учнів і студентів, робота з навчальними установами, виконання екологічної програми «Лелека», екологічні семінари та конференції, навчально-польові експедиції учнівської молоді «ЮНЕКО» разом із Рівненським обласним комунальним закладом «Станція юних натуралістів» та інше.

Ключові слова: Рівненське Полісся, екологічний туризм, педагогічний потенціал, пізнавально-просвітницька функція, виховання.

The article reveals the essence of the concept of "eco-tourism". Specific characteristics of eco-tourism are considered in contrast to nature, adventure, sports, green or rural. It is determined that the basic difference is that in ecological tourism the tasks of ecological education and upbringing are fully realized, as well as the development of the individual is achieved. The general characteristic of ecotourism potential of Volyn Polissya is presented. In particular, it becomes clear that the Rivne Nature Reserve is one of its most distinctive natural areas, so the inclusion of its objects in the routes of regional youth eco-tourism has both an ecological and health and a distinct educational and educational aspect. It is determined that due to its remoteness from the regional center and other settlements, as well as the lack of direct access to the territory of the reserve, nature in Rivne Nature Reserve is preserved in unbroken state, so it can be considered as the best recreational zone of Western Ukraine. The environmental, wellness, educational and cognitive aspects of eco-tourism have been identified. On the example of the activity of the ecological-educational center the tools of influence of ecological tourism on formation of ecological consciousness of youth are considered, in particular such key as educational excursions, thematic lessons in educational establishments, systematic lessons with younger schoolchildren on the program of formation of ecological culture of pupils, scientific works of pupils and students, work with educational institutions, implementation of the environmental program "Leleka", environmental seminars and conferences, training no-field expeditions of UNECO student youth together with the Rivne Regional Communal Institution "Young Naturalists' Station" and more.

Key words: Rivne Polissia, ecological tourism, pedagogical potential, cognitive and educational function, upbringing.

УДК 37:796.5(477.81)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-1-23>

Герман Н.В.,
доцент пед. наук,
доцент кафедри екології, географії
і туризму
Рівненського державного гуманітарного
університету
Савчук Л.К.,
аспірант кафедри екології, географії
і туризму
Рівненського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасні вітчизняні дослідники проблем освітньо-виховного потенціалу туризму стверджують, що людина, яка подорожує, – це не просто «споживач туристського продукту», що пересувається у просторі та часі, а особистість, яка засобами мандрівок, подорожей, екскурсій долучається до світу природи. З огляду на це виправдано розглядати туризм передусім у його «людському вимірі», зокрема, як один із потужних чинників формування всебічно розвиненої особистості з активною життєвою позицією [8, с. 83]. У цьому контексті Рівненське Полісся виступає не лише як унікальний регіон для здійснення екологічних подорожей, але і як один із пріоритетних об'єктів туристичних навчально-виховних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичне обґрунтування сутності та поліфункціональності екологічного туризму міститься у праці В. Вишневського [1]. Аналіз сучасного стану та потенційних можливостей розвитку екотуризму Полісся Рівненщини знаходимо в публікації М. Мельничука, Т. Безсмертнюк і Б. Сандрики [4]. Його конкретизує багатий фактологічний матеріал статті В. Стельмаха [9]. Про практику юнацького туризму в Харківській області та його навчально-виховні аспекти йдеться в науковому доробку І. Скриль [8]. Отже, зазначена авторами проблема не стала предметом спеціального дослідження, що й визначає актуальність пропонованої статті.

Мета статті полягає у вивченні проблеми формування педагогічного потенціалу екологічного

туризму Полісся Рівненщини та визначенні його провідних аспектів.

Виклад основного матеріалу. Екологічний туризм – це туризм у місця з відносно незайманою природою, до цінних у природному відношенні об'єктів з метою отримання задоволення від перебування на природі, розширення знань про неї та оздоровлення [1, с. 4]. Як твердить сучасний дослідник В. Вишневецький, екологічний туризм відрізняється від інших близьких за змістом видів туризму, а саме природничого, пригодницького, спортивного, зеленого або сільського, тим, що має кілька лише йому притаманних особливостей. По-перше, йдеться про те, що під час екотуристичних мандрівок людина перебуває в місцях з відносно незайманою природою або в місцях, які в природному відношенні є цінними та рідкісними. По-друге, екотуризм передбачає мінімізацію негативного впливу на природу та певну фізичну активність. Ще однією його прикметною рисою є економічна підтримка заходів, спрямованих на збереження природи, зокрема у відвідуваних місцях. Однак найголовнішим є те, що саме в екотуризмі повною мірою реалізуються завдання екологічної освіти та виховання, а також досягається розвиток та плекання гуманістичного складника особистості [1, с. 4].

На думку експертів, з-поміж низки територій в Україні, придатних для розвитку екотуризму в його класичному розумінні, тобто природних регіонів, «де поєднані незмінні людиною ландшафти та місцеві етнокультурні особливості», одне з цільних місць належить Поліссю. Ця місцевість представлена безкрайніми лісовими просторами, густою мережею річок, безліччю озер та боліт. Оскільки специфічні природні умови в минулому зробили Полісся важкодоступним, саме тому цей регіон зберіг свої природні багатства та етнокультурну спадщину: неповторність об'єктів природно-заповідного фонду, строкатість ландшафтів, розмаїття видового складу флори та фауни, а також унікальність архітектурних, археологічних і культурних пам'яток та оригінальність місцевих народних промислів (наприклад, бортництва, яке існує на Поліссі з часів Київської Русі і збереглося до наших днів лише тут) [2].

Ця загальна характеристика екотуристичного потенціалу Поліського регіону підтверджується конкретними даними Рівненського Полісся. Так, станом на 1 січня 2019 р. на його теренах функціонувало 314 об'єктів природно-заповідного фонду (природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, ботанічні, ландшафтні, лісові та гідрологічні заказники, пам'ятки природи), в тому числі 27 об'єктів загальнодержавного значення площею 64, 9 тисячі га і 287 об'єктів місцевого значення площею 116, 6 тисячі га [5]. Крім природних багатств, Рівненське Полісся відоме значною історико-культурною

спадщиною, що представлена 1088 пам'ятками археології, 1761 пам'яткою історії, 325 пам'ятками архітектури та містобудування, 84 пам'ятками монументального мистецтва. Зокрема, унікальними замковими комплексами оборонного значення є Тараканівський форт, Дубенський та Острозький замки, а також Межиріцький монастир-фортеця [9]. Отже, за оцінкою фахівців, Рівненське Полісся має всі можливості та перспективи розвитку екологічного туризму [4, с. 170].

Зокрема, самотньою екологічною зоною Західного Полісся є Рівненський природний заповідник, що розташований у північній частині Рівненської області на території Володимирецького, Дубровицького, Рокитнівського та Сарненського районів й складається з чотирьох відокремлених природних масивів: «Білоозерського», «Перебрідів», «Сирої Погоні» та «Соминого». Його було створено 1999 р. із метою збереження у природному стані типових та унікальних природних комплексів Українського Полісся. Так, флора заповідника складається з 575 видів вищих рослин, 563 видів судинних, 6 видів плаунових, 8 видів папоротеподібних, 5 видів голонасінних та 536 видів покритонасінних. Водночас на території Рівненського природного заповідника знаходиться 29 видів вищих судинних рослин, занесених до Червоної книги України, 28 регіонально рідкісних видів, а також 2 види з Червоного списку Європи [3].

Водночас включення об'єктів Рівненського природного заповідника до маршрутів регіонального дитячого та юнацького екологічного туризму стане не лише одним із чинників гармонійного розвитку особистості, якісних трансформацій її світогляду та життєвої позиції, але й допоможе реалізувати низку завдань екологічного, оздоровчого, виховного та освітньо-пізнавального характеру.

Екологічний аспект прослідковується в тому, що завдяки своїй віддаленості від обласного центру та інших населених пунктів, а також відсутності прямого під'їзду до території заповідника природа в ньому зберігається в непорушному стані. Тому Рівненський природний заповідник – це одна з кращих рекреаційних зон Західної України.

Оздоровчий аспект дитячо-юнацького екотуризму до Рівненського природного заповідника полягає в тому, що озера Біле і Сомино, які розташовані на його території, є прекрасними місцями для відпочинку та оздоровлення: цілющі властивості води в цих озерах можуть вилікувати шкірні захворювання [3].

Виховний аспект екологічних мандрівок заповідними стежками Рівненського природного заповідника досягається шляхом комунікації в колективі, налагодження товариських стосунків, спільне подолання проблем і труднощів під час подорожей, що в цілому загартовує учня, готує його до самостійного дорослого життя.

Пізнавально-просвітницький аспект відвідування молодим поколінням Рівненського природного заповідника полягає у набутті ним нових знань, зокрема про те, що:

- територія заповідника добре виражає основні риси ландшафту Волинського Полісся: рівнинність рельєфу, переважання пісків, позитивний баланс вологи, високі залісненість та заболоченість;

- у заповіднику представлені болота всіх типів, які є на Українському Поліссі;

- болотний масив «Переброди» має рідкісний для України хід розвитку – периферійно-оліготрофний, тобто розвиток болота, наростання шару торфу, збіднення живлення тут відбуваються від периферії до центру;

- масив «Сомине» – одна з найбагатших у флористичному відношенні ділянок заповідника;

- фауна заповідника представлена типовими для Полісся комплексами тварин, зокрема хижакми: лисиця звичайна, вовк, єнотовидний собака, ласка, горностай, рись;

- на території заповідника зафіксовано 165 видів птахів [6].

Наголосимо на тому, що формування екологічної свідомості та виховання поваги до природи, а також пропагування і популяризація знань про природні багатства Рівненського природного заповідника є пріоритетними завданнями його еколого-просвітницького центру, який було створено 1 жовтня 2006 р. Вони реалізуються працівниками цього центру через навчальні екскурсії, тематичні уроки в освітніх закладах, систематичні заняття з молодшими школярами за програмою формування екологічної культури учнів початкових класів «Екохвилінка», керівництво науковими роботами учнів і студентів, роботу з навчальними установами, виконання екологічної програми «Лелека», екологічні семінари та конференції, навчально-польові експедиції учнівської молоді «ЮНЕКО» разом із Рівненським обласним комунальним закладом «Станція юних натуралістів» та ін. Крім того, серед заходів еколого-просвітницького характеру, що проводяться працівниками цього центру для учнівської молоді, особливий інтерес з точки зору формування екологічної свідомості та набуття знань про природні багатства краю викликають: конкурс «Фотополювання за зимовими птахами», міжнародні дні спостережень за птахами, майстер-класи з виготовлення штучних гніздівель, а також інтерактивні змагання на природничу тематику [7].

Висновки. Таким чином, у сучасній системі освіти особливе місце відводиться саме екологічному туризму, де повною мірою реалізуються завдання екологічної освіти та виховання, а також досягається розвиток та плекання гуманістичного складника особистості. У цьому контексті надзвичайно привабливим виглядає педагогічний потенціал Рівненського Полісся, оскільки цей регіон

характеризується неповторним природно-заповідним фондом, а також самобутньою етнокультурною спадщиною. Яскравим прикладом реалізації пізнавально-освітньої функції екологічного туризму Полісся Рівненщини є різновекторна діяльність еколого-просвітницького центру Рівненського природного заповідника, що досягається через тематичні уроки, заняття для молодших школярів «Екохвилінка», навчальні екскурсії, екологічні семінари та конференції, навчально-польові експедиції тощо. З їхньою допомогою учнівська молодь набуває нових знань про прикметні риси та особливості місцевого ландшафту, багатство болотних масивів і рідкісного для України ходу їх розвитку, а також багатоманіття фауни та унікальність окремих видів флори. Перспективи подальших досліджень зазначеної проблеми вбачаються в розробці не лише теоретичних, але й практичних матеріалів, зокрема тематичних еколого-природничих навчально-виховних заходів, спрямованих на досягнення якісних трансформацій світогляду та життєвої позиції учнівської молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вишневський В.І. Екологічний туризм : навчальний посібник. Київ : Інтерпрес ЛТД, 2015. 140 с.
2. Екотуризм. Території. Українська Асоціація активного та екологічного туризму. URL: <http://uaeta.org/ua/tourism/17?tab=territory> (дата звернення: 20.05.2019).
3. Малимон С.С. Проблеми природно-заповідних територій Рівненщини. URL: http://mlhome.at.ua/Statti_PDF_2013/7_malimon.pdf (дата звернення: 22.05.2019).
4. Мельничук М., Безсмертнюк Т., Сандрика Б. Сучасний стан та потенційні можливості розвитку екотуризму Полісся Рівненщини. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяченої 35-річчю створення кафедри економічної та соціальної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, м. Луцьк, 6–7 квітня 2017 р. Луцьк, 2017. С. 169–172.
5. Природно-заповідний фонд області. Заповідні об'єкти Рівненщини. / Департамент екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації. URL: <http://ecorivne.gov.ua/reserve/> (дата звернення: 20.10.2019).
6. Рівненський природний заповідник. *Україна Інкогніта*. URL: <http://ukrainaincognita.com/sarny/rivnenskyipryrodnyi-zapovidnyk> (дата звернення: 21.10.2019).
7. Рівненський природний заповідник. URL: https://rivnenskiypz.blogspot.com/p/blog-page_71.html (дата звернення: 10.10.2019).
8. Скриль І.А. Навчальні та виховні функції дитячо-юнацького туризму у Харківській області. *Проблемні та перспективні аспекти туристичного бізнесу* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 22–23 травня 2008 року. Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2008. С. 83–86.
9. Стельмах В. Природні та історико-культурні рекреаційні об'єкти Рівненщини. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 92–98.